

УДК 378.147:358.4

ОЛЬГА МАРЧЕНКО

Харківський університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

МОДЕЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ СИСТЕМИ ФОРМУВАННЯ ОСВІТНЬОГО СЕРЕДОВИЩА У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ АВІАЦІЙНОГО ПРОФІЛЮ

Обґрунтовано доцільність застосування методу педагогічного моделювання для дослідження педагогічної системи формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю. Доведено, що освітнє середовище у ВВНЗ авіаційного профілю є педагогічною системою, що створена на основі єдності та взаємодії системоутворювальних компонентів. Визначено структурні складники зазначеної моделі: цільовий, змістово-процесуальний, результативний. Розкрито зміст визначених складників.

***Ключові слова:** модель, педагогічна система, освітнє середовище, вищий військовий навчальний заклад, авіаційний профіль.*

Формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах є актуальною проблемою сучасної вищої військової школи. Про це свідчить зміст положень документів, що регулюють систему вищої військової професійної освіти на національному, регіональному, міському та локальному рівнях. Проблемі формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах присвячені ґрунтовні наукові праці М. Нецадима, В. Ягупова [1; 2], дисертаційні дослідження О. Жежери, М. Івашко, А. Каленського, С. Левченка [3; 4; 5; 6].

Урахування інтегративного, системного характеру досліджуваного педагогічного феномену актуалізує такий методологічний підхід до вивчення освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю, як педагогічне моделювання.

Мета статті полягає в побудові моделі педагогічної системи формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю.

Освітнє середовище вищого військового навчального закладу (ВВНЗ) авіаційного профілю функціонує як цілісна педагогічна система, що виникає в єдності та взаємодії таких компонентів: 1) *мети*, що відображає соціально-державне замовлення на підготовку військових фахівців авіаційного профілю; 2) *завдань*, що конкретизують поставлену мету; 3) *спільної освітньої* (навчальної, виховної, позанавчальної, науково-дослідницької, самоосвітньої) *діяльності* людей, що реалізують визначені мету та завдання; 4) *суб'єктів* цієї *діяльності* (керівників ВВНЗ, управлінців, офіцерів курсової ланки, вихователів, науково-педагогічних працівників,

курсантів, студентів, слухачів, допоміжного складу, технічного персоналу); 5) *міжособистісних, рольових і функціональних зв'язків*, що складаються між суб'єктами у процесі освітньої діяльності; 6) *організації освітнього процесу* як основи формування освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю; 7) *управління* процесами становлення, функціонування та вдосконалення освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю; 8) *матеріально-технічної бази* як сукупності просторово-ландшафтного оточення, архітектури навчальних корпусів, будівель, стройових плаців, спортивних майданчиків, предметно-речових засобів; 9) *соціокультурного оточення*, яке ВВНЗ авіаційного профілю засвоїв для реалізації намічених цілей щодо підготовки військових фахівців авіаційного профілю; 10) *результату* функціонування освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю як підготовлений до обіймання первинної посади за призначенням фахівець певної авіаційної військово-облікової спеціальності.

Зрозуміло, що функціональні зв'язки в такому складному організмі можуть бути проаналізовані шляхом педагогічного моделювання, оскільки саме моделювання надає можливостей змінювати суттєві властивості досліджуваного об'єкта так, що їх вивчення надає порцію нової інформації стосовно об'єкта.

Аналіз наукових праць із педагогічного моделювання, зокрема [8], дозволив уточнити суть педагогічної моделі (від фр. *modele* – зразок) як уявної або матеріально-реалізованої системи, що відображає або відтворює об'єкт дослідження (в нашому випадку соціально-педагогічний об'єкт – освітнє середовище у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю). Зрозуміло, що модель має бути адекватною реальному об'єктові, тобто такою, що відповідає реальній дійсності за суттєвими параметрами. Окрім того, модель має бути прогностичною, враховувати перспективи, тенденції розвитку сучасної військово-авіаційної галузі, а також відповідного напрямку професійної підготовки майбутніх військових фахівців авіаційного профілю. Лише за цих умов модель педагогічної системи формування освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю може виконувати евристичні функції, сприяти реалізації випереджувального підходу з урахуванням соціального запиту щодо рівня професійної підготовки та особистісного розвитку майбутніх військових авіаторів.

Вище визначені компоненти можуть бути узагальнені в такі блоки: цільовий, змістово-процесуальний, результативний.

Так, цільовий блок моделі інтегрує мету та завдання педагогічної системи формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю.

Мета системи формування освітнього середовища ВВНЗ авіаційного профілю представляє собою єдність зовнішніх та внутрішніх цілей професійної підготовки майбутніх військових фахівців авіаційного профілю.

Зовнішні цілі відповідають соціально-державному замовленню на підготовку військових фахівців авіаційного профілю, узагальнюють

вимоги з боку держави, світового співтовариства та Замовника (авіаційної військової частини) до змісту професійної підготовки майбутнього військового фахівця авіаційного профілю (льотчика (штурмана), інженера).

Зовнішні цілі зафіксовані в освітньо-кваліфікаційній характеристиці та освітньо-професійній програмі підготовки фахівця за певним освітньо-кваліфікаційним рівнем.

Освітньо-кваліфікаційна характеристика (ОКХ) випускника ВВНЗ авіаційного профілю є галузевим нормативним документом, у якому узагальнюється зміст вищої освіти, тобто відображаються цілі вищої освіти та професійної підготовки, визначається місце авіаційного фахівця у структурі Збройних і Повітряних Сил України, вимоги до його компетентності, соціально важливих властивостей. ОКХ регламентує професійні вміння майбутнього військового фахівця відповідного напрямку, спеціальності, спеціалізації підготовки та рівнів їх сформованості.

Освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки фахівця у ВВНЗ авіаційного профілю складається з відповідного компонента державного стандарту освіти та компоненту, що формується безпосередньо навчальним закладом. ОПП визначає зміст, обсяг, рівні сформованості знань, що виражені у змістовних модулях та деталізовані у вигляді навчальних елементів у засобах діагностики.

Внутрішні цілі спрямовані на задоволення ієрархічного комплексу потреб особистості майбутнього військового фахівця авіаційного профілю, трансформації цих потреб у життєві цінності, які забезпечують активну позицію курсанта (студента, слухача) в освітньому середовищі вищого військового навчального закладі авіаційного профілю, його особистісний розвиток і саморозвиток.

До основних завдань освітнього середовища вищого військового навчального закладу авіаційного профілю ми відносимо:

1) створення належних регламентованих соціальних і матеріально-фізичних умов щодо здійснення освітньо-професійної діяльності суб'єктів військово-педагогічного процесу;

2) забезпечення морально-психологічної підготовки курсантів до льотної діяльності, що забезпечує психологічну готовність до виконання польотів;

3) організацію комфортних умов розміщення та проживання курсантів;

4) забезпечення особистісно-розвивального характеру підготовки майбутніх військових фахівців авіаційного профілю, поєднання виконання навчально-льотних завдань із розвитком особистості військового льотчика, штурмана, інженера;

5) навчально-професійну адаптацію курсантів (студентів, слухачів) до умов освітнього середовища.

Змістово-процесуальний блок моделі педагогічної системи формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах

авіаційного профілю об'єднує змістові аспекти процесу формування освітнього середовища у ВВНЗ.

Згідно тлумачному словникові [8, С. 769], зміст виражає суть, розумну основу, мету, призначення певного феномену.

Насамперед, внутрішня особливість процесу формування освітнього середовища у ВВНЗ виражається сукупністю принципів як основних наукових положень науково-педагогічної системи зазначеного процесу. Насамперед, формування освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю має відповідати загальним педагогічним принципам – цілісності, науковості, зв'язку теорії з практикою, безперервності, системності, систематичності, наступності.

Окрім того, у процесі формування освітнього середовища необхідно також дотримуватися принципів:

- єдності суспільного та особистісного, що враховує мега-, макро-, мета-, мікрорівні взаємодії людини та середовища та орієнтує процес формування освітнього середовища ВВНЗ авіаційного профілю на висвітлення взаємозв'язку людини та оточуючого середовища (соціального, природного, культурного, навчального, професійного);

- психолого-педагогічної комфортності (компенсації стресогенних факторів, екстремальних умов службової та професійної військово-авіаційної діяльності, педагогічної комфортності, створення атмосфери доброзичливості та успіху кожного, взаєморозуміння, прийняття особистості курсанта (студента, слухача) таким, яким він є);

- цілісного розвитку особистості (створення умов, що забезпечують загальний біологічний, фізичний, психічний, освітній, професійний, соціологічний розвиток того, хто навчається, збереження здоров'я, формування здорового способу життя, відповідна фізична підготовка);

- оптимального сполучення групової, диференційованої та індивідуальної навчальної діяльності курсантів (студентів, слухачів). Індивідуальне навчання може бути реалізоване за допомогою складання індивідуального навчального плану, побудови індивідуальної освітньої траєкторії з урахуванням досвіду та з опорою на нього, рівня підготовки, психофізіологічних та когнітивних особливостей особистості;

- контекстності з урахуванням авіаційної військово-професійної діяльності майбутнього фахівця;

- спільної діяльності науково-педагогічних працівників, курсової ланки, керівництва ВВНЗ та курсантів (студентів, слухачів) із планування, реалізації, оцінювання та корекції параметрів освітнього середовища;

- пріоритету самостійності навчання, що передбачає надання курсанту (студенту, слухачу) можливостей для самостійної організації свого навчання;

- варіативності та альтернативності освітніх програм, технологій навчання та навчально-методичного забезпечення;

- гнучкості змісту і форм організації професійної освіти, в тому числі заочної та дистанційної;

– діагностико-прогностичної реалізованості процесу формування освітнього середовища;

– єдності теоретичної, тренажерної, льотної підготовки, інтеграції навчально-пізнавальної, військово-професійної, службової, науково-дослідницької, творчої діяльності курсантів (студентів, слухачів);

– єдності освітнього, професійного, соціокультурного середовищ.

У процесі формування освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю нам представляється неможливим ігнорувати принципи суб'єктивності, одномоментності, процесуальності, природодоцільності.

Ядро змістово-процесуального блоку моделі досліджуваної педагогічної системи складає організаційно-педагогічна діяльність із формування освітнього середовища у вищих військових навчальних закладах авіаційного профілю. Так, організаційно-діяльнісну основу процесу формування освітнього середовища підтверджено в наукових працях Н. Гонтаровської, К. Приходченко, В. Ясвіна [9; 10; 11]. Учені досліджують організаційно-діяльнісні аспекти створення освітнього середовища як умови успішного навчання, виховання, фахової освіти, розвитку творчої особистості на основі співдружності педагогів і студентів.

Організаційні аспекти формування освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю тісно пов'язані з управлінськими. Управління в багатопрофільному авіаційному ВВНЗ буде більш ефективним, якщо в його діяльності будуть домінувати педагогічні аспекти управління, а решта аспектів будуть спрямовані на оптимізацію управління освітнім процесом.

Управління будується на основі визначеної програми формування освітнього середовища ВВНЗ авіаційного профілю та є способом її реалізації. Управління формуванням освітнього середовища ВВНЗ авіаційного профілю передбачає можливість утручання, вибору, альтернативи.

Головними носіями функцій управління є керівний склад ВВНЗ, начальники факультетів, кафедр, а також курсанти (студенти, слухачі) як активний елемент самоврядування.

Управлінська діяльність здійснюється на основі оцінки аналізу та ефективності функціонування системи формування освітнього середовища ВВНЗ авіаційного профілю, інших даних, отриманих від розробників держзамовлення, окремих випускників, відгуків командирів військових частин, де випускники проходять службу. На основі отриманої інформації керівник ВВНЗ колегіально реалізує такі функції управління:

– аналіз поточного стану освітнього середовища;

– виявлення педагогічного потенціалу освітнього середовища;

– цілепокладання, проектування, планування та прогнозування розвитку освітнього середовища на основі виявлення його особливостей, можливостей ВВНЗ, урахування позитивних, негативних впливів, ризиків з боку соціокультурного середовища;

– реалізація необхідних заходів із узгодженої організації всіх компонентів освітнього середовища;

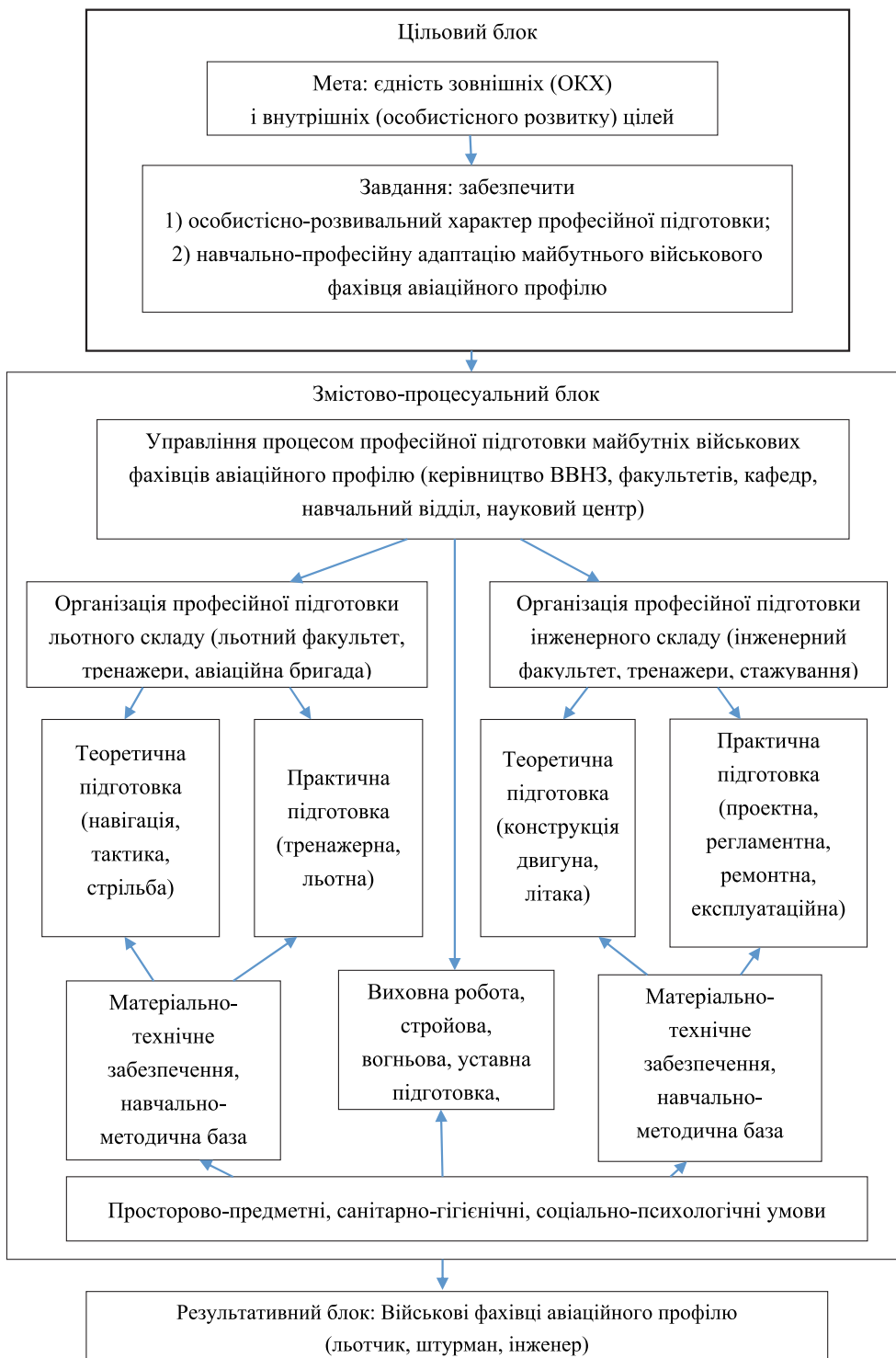

Рис. Модель педагогічної системи формування освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю

- вивчення мотивів і потреб членів колективу ВВНЗ, стимулювання їхньої активності в розвитку освітнього середовища;
- розподіл функцій і ресурсів;
- аналіз, контроль розвитку освітнього середовища із застосуванням методів моніторингу, експертизи.

Висновок. Отже, результатом формування, функціонування та вдосконалення освітнього середовища ВВНЗ авіаційного профілю є професійна підготовка майбутнього фахівця авіаційного профілю для займання посади за призначенням, що передбачає формування в них системи компетенцій та професійно-важливих якостей.

Зрозуміло, що ефективне функціонування освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю можливо, якщо між усіма елементами системи формування освітнього середовища ВВНЗ авіаційного профілю побудованій нами моделі (див. рис.) У подальшому передбачається включити до побудованої системи моніторингову ланку для відстеження процесів розвитку та перетворення освітнього середовища у ВВНЗ авіаційного профілю.

Список використаних джерел

1. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : монографія / М. І. Нещадим. – К. : Київський університет, 2003. – 852 с.
2. Жежера Е. А. Формирование социокультурной компетентности курсантов высших военно-учебных заведений в процессе изучения гуманитарных дисциплин : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Елена Анатольевна Жежера ; Челябинский государственный университет. – Челябинск, 2008. – 20 с.
3. Левченко С. М. Особистісно-орієнтоване виховання майбутніх офіцерів у вищому військовому навчальному закладі : автореферат дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Левченко Сергій Миколайович ; Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди. – Х., 2004. – 20 с.
4. Каленський А. А. Застосування сучасних інформаційних технологій у процесі вивчення тактичних дисциплін курсантами вищих навчальних закладів : дис... канд. пед. наук : 13.00.02 / Каленський Андрій Анатолійович ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Військовий ін-т. – К., 2005. – 215 с.
5. Ивашко Н. Н. Адаптация курсантов к образовательной среде вуза ФСИН России : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ивашко Наталья Николаевна; Кузбас. гос. пед. акад. – Новокузнецк, 2009. – 196 с.
6. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
7. Новий тлумачний словник української мови. – У трьох томах. – 1 Т. – А–К. – К. : Аконті, 2008. – 926 с.
8. Гонтаровська Н. Б. Освітнє середовище як фактор розвитку дитини : монографія / Н. Б. Гонтаровська. – К. : Дніпро, 2010. – 623 с.
9. Приходченко К. І. Творче освітньо-виховне середовище загальноосвітнього навчального закладу / К. І. Приходченко. – Х. : Основа, 2007. – 160 с.
10. Ясвин В. А. Образовательная среда : от моделирования к проектированию. – М. : Смысл, 2001. – 366 с.

Стаття надійшла до редакції 06.06. 2015 р.

Марченко О.

Харьковский университет Воздушных Сил имени Ивана Кожедуба, г. Харьков

МОДЕЛЬ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В ВЫСШЕМ ВОЕННОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ АВИАЦИОННОГО ПРОФИЛЯ

Обоснована целесообразность использования метода педагогического моделирования для исследования педагогической системы формирования образовательной среды в высших военных учебных заведениях авиационного профиля. Доказано, что образовательная среда в ВВУЗ авиационного профиля является педагогической системой, основанной на единстве и взаимодействии системообразующих компонентов. Определены структурные составляющие модели: целевой, содержательно-процессуальный, результативный. Раскрыто содержание компонентов модели педагогической системы формирования образовательной среды в ВВУЗ авиационного профиля.

Ключевые слова: модель, педагогическая система, образовательная среда, высшее военное учебное заведение, авиационный профиль.

Marchenko O.

Kharkiv Air Force University named after Ivan Kozhedub, Kharkov, Ukraine

MODEL OF PEDAGOGICAL SYSTEM LEARNING ENVIRONMENT IN AVIATION HIGHER MILITARY EDUCATIONAL INSTITUTION

The expediency of using the method for teaching modeling study of the pedagogical system of formation of the educational environment in higher military educational institutions of aviation profile. The essence of the concepts of "learning environment in aviation higher military educational establishments", "educational system", "model". The requirements for the pedagogical model that simulates the object is. Educational environment in higher aviation military educational establishments characterized as unity ground conditions and flight training future military aviation professionals. It is proved that the educational environment in the aviation higher military educational institution is educational system based on the unity and interaction of backbone components. Components of educational system in aviation higher military educational institutions include: main task, objectives, educational activities, subjects of educational activities, interpersonal, role, functional relationships, the organization of educational process, process control development, operation, improving the educational environment, logistical base, socio-cultural environment, result. The content model components of pedagogical system of formation of the educational environment in aviation higher military educational institution. Task component includes goals and specific objectives to form the educational environment. Content and procedure component determined by the content of educational professional programs, management and organization of educational process of preparing future military aviation specialists, their training, drill, fire-, tactical training. The result of the operation of the educational environment is to train a pilot, navigator, engineer fire the original post.

Key words: model, educational system, educational environment, higher military educational institution, aviation profile.